

Сања Ж. Ђуровић*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Катедра за српски језик

МОРФЕМАТИКА У СРПСКОМ И ДРУГИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Предмет рада јесте разматрање статуса морфематике/морфемике као самосталне дисциплине и приступа у области морфематике у српском, руском, словачком и чешком језику. Ови словенски језици изабрани су јер се морфематика у овим језицима издвојила као посебна дисциплина унутар морфологије и творбе речи¹. Морфематика се дефинише као самостална лингвистичка дисциплина која се бави проучавањем морфема, а које су предмет изучавања и других лингвистичких дисциплина. У србистици се појам морфеме уводио и објашњавао у оквиру морфологије и то само указивањем на најосновније типове морфема и њихову поделу. У оквиру творбе речи обрађене су творбене морфеме, али ни ту не постоји шири теоријски оквир у вези са морфемама и морфематиком. Један од циљева рада био је и списак доступне литературе из ове области у руском, чешком и словачком језику, која је дата у делу цитиране литературе, која би олакшала будућа истраживања из морфематике. Није могуће у оквиру једног рада представити све оно што је написано у вези са морфематиком до сада па је изабрани корпус из словенских језика ограничен само на монографије и речнике и ретко научне радове, јер су радови бројни. Циљ рада био је да се покаже статус морфематике у српском и у изабраним словенским језицима и докле се у истраживањима стигло.

Увидом у доступну славистичку литературу из изабраних језика уочено је да се морфематика издвојила као посебна дисциплина изван оквира морфологије и творбе речи. Констатовано је да постоје и уџбеници где је више дисциплина обједињено и који се баве морфологијом, морфематиком и творбом речи. У свим монографијама са насловом *Морфологија* значајно уводно поглавље посвећује се морфематици и свуда се издваја управо под насловом морфематика или морфемике. Даје се теоријски оквир, терминолошка апаратура, дефинишу се основни појмови и на примерима се показују морфемска, морфолошка и творбена анализа. Класификације морфема су већим делом подударне, али имамо и специфичких класификација (нпр. у словачком). Подела морфема према различитим критеријумима и прилагођеност структури сваког од језика изузетно је корисна за конкретне анализе.

Поредећи ситуацију у српском језику у односу на издвојене словенске језике јасно је да је морфематика у српском језику посматрана маргинално и више у контексту творбе речи. У српском језику морфематика се не издваја као самостална дисциплина. У граматицама српског језика морфемама се посвећује мало простора. Класификације морфема су недовољно систематизоване и критеријално неуједначене. Неопходно је да србистика у скоријој будућности добије синтетизовану морфологију српског језика у оквиру које ће бар уводно поглавље бити морфематика и где ће се попунити све празнине

* sanja.djurovic@filum.kg.ac.rs; sdjurovic74@gmail.com

¹ Важно је напоменути да ово нису једини језици где се морфематика издвојила као самостална дисциплина.

које тренутно постоје. Морфологија се може у ширем смислу дефинисати као део граматике који се састоји од три поддисциплине: 1) морфологије у ужем смислу (изучава однос морфолошке основе и морфолошких наставака), 2) творбе речи (изучава однос творбене основе и творбеног наставка) и 3) морфематике (изучава морфемски састав односно морфематску структуру речи).

На основу проведене анализе закључујемо да се намеће потреба за даљим развојем терминолошке, теоријске и методолошке апаратуре морфематике српског језика, као и унапређење критеријума у морфемским и творбеним анализама. Свеукупно, то би допринело бољем сагледавању сложене морфематске структуре српског језика.

Кључне речи: морфематика, морфологија, морфема, српски језик, руски језик, словачки језик, чешки језик.

ЛИТЕРАТУРА

- Бутакова Л. О. *Морфемика и словообразование современного русского языка*. Москва: Флинта, Издательство „Наука”, 2012.
- Вардуљ, И. Ф. (ред.). *Морфема и проблемы типологии*. Зборник радова. Москва: Наука, 1991.
- Винокур, Г. О. „Заметки по русскому словообразованию”, 1946. У: Г. О. Винокур. *Избраннue работу по русскому јазуки*. Москва: Учпедгиз (1959): 419–442.
- Герд, А. С. *Морфемика*. Издательство С. - Петербургского университета, 2024.
- Драгићевић, Р. *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2001.
- Драгићевић, Р. (ур.) *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта*. Београд: Филолошки факултет –Чигоја штампа, 2012.
- Драгићевић, Р. „Неке тенденције у творби речи у савременом српском језику.” У: *Језици и културе у времену и простору*, VII/2. С. Гудурић, Б. Радић Бојанић (ур.). Нови Сад: Филозофски факултет (2018): 63–70.
- Ђуровић, С. „Основни појмови морфематике српског језика.” У: *Словенска терминологија данас*. П. Пипер, В. Јовановић (ур.). Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ (2017): 213–229.
- Ђуровић, С. „Проблеми у морфемским анализама речи у српском језику.” *Српски језик*, XXIV (2019): 575–583.
- Ђуровић, С. *Основи морфематике српског језика*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2020.
- Ђуровић, С. „Однос префиксације, композиције и комбиноване творбе у савременом српском језику.” У: *Наслеђе: часопис за књижевност, језик, културу и уметност*, 57. Тематски број: „Србистика 21. века: Наслеђе и континуитет”. Ј. Петковић, М. Николић (ур.). Крагујевац: ФИЛУМ (2024а): 171–181.
- Ђуровић, С. „Дијахроно и синхроно у творби речи на примеру деривационог гнезда лексеме ловити.”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 53/1 (2024б): 251–260.

- Земская, Е. А. *Современный русский язык, Словообразование*. Москва: Флинта – Издательство „Наука”, 2011.
- Јовић, Д. „Методолошке претпоставке изучавања морфонематике.” *Јужнословенски филолог*, 30/1–2 (1973): 347–351.
- Казак, М. Ю. *Морфемика и словообразование современного русского языка. Теория*, Белгород, 2012.
- Клајн, И. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: Слагање и префиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.
- Клајн, И. *Творба речи у савременом српском језику. Други део: Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2003.
- Климов, Г. А. *Фонема и морфема*. Москва: Академия наук СССР, Институт языкознания, 1967.
- Кузнецова А. И., Ефремова Т. Ф. *Словарь морфем русского языка: около 52 000 слов*, Москва, 1986.
- Лобачева, Н. А. *Русский язык. Морфемика. Словообразование. Морфология*. Учебник. – 2-е издание. Москва: Юрайт, 2017.
- Матијашевић, Ј. „Афиксоиди и морфемизација.” У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд: САНУ – Матица српска – Институт за српски језик (2002): 167–173.
- Николић, М. „Морфонолошке алтернације и морфолошка анализа (на примерима из српског књижевног језика).” *Наш језик*, XXXV, св. 1–4 (2004): 6–12.
- Николић, М. „Основе и наставци личних заменица.” *Књижевност и језик*, 54/1–2 (2007): 119–126.
- Николић, М. „Именице које у српском књижевном језику проширују основу морфемом -ов- у множини.” *Јужнословенски филолог*, LXIX (2013): 277–318.
- Пипер П., Клајн, И. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.
- Радић, П. *Творба речи и миксоглотија*. Прилози о суфиксацији у српском језику. Библиотека књижевност и језик, књига 54. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2018.
- Радовић Тешић, М. *Именице с префиксима у српском језику*. Библиотека ЈФ, н.с., књ.20. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2002.
- Радовић Тешић М., Ломпар В. „Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000).” *Наш језик*, 33/3–4 (2020): 345–379.
- Радоје, С. „Методолошки приступ морфематици именичких речи.” *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XVII, св. 2 (1974): 83–109.
- Симић, Р. „Прилог теорији морфеме.” *Анали Филолошког факултета*, 12 (1976): 518–590.
- Симић Р., Јовановић Ј. *Српска граматика*, Београд: Јасен, 2007.
- Симић, Р. „Неке недоумице око морфологије глагола.” *Српски језик*, 10/1–2 (2005): 75–132.
- Стакић, М. „Придеви изведени суфиксом -ив и -љив у српском језику.” *Српски језик*, 29/1 (2024): 135–176.
- Соколовић 2001: Далибор Соколовић, Д. „’Morfematický slovník slovenčiny.’ М. Sokolová, G. Moško, F. Šimon, V. Benko. Náuka: Prešov, 1999. 530 str.” У: *Лингвистичке актуелности*, 5, 2001. [приказ]

- Станојчић Ж., Поповић Љ. *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*. – 11. издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2008.
- Тихонов, А. Н. *Морфемно-ортографический словарь: около 100 000 слов*. Москва: Астрель – АСТ, 2002.
- Тихонов, А. Н. *Современный русский язык, морфемика, словообразование, морфология*, Москва, 2003.
- Ћорић, Б. *Моциони суфикси у српском језику*, Београд: Филолошки факултет, 1982.
- Ћорић, Б. „Кратка верзија термина.”, у: *Стандардизација терминологије*. Б. Шћепановић (ур.). Београд: САНУ (1996): 53–55.
- Ћорић, Б. „Деривациони појмовни апарат у српском језику.” *Српски језик*, VII/1–2 (2002): 195–204.
- Ћорић, Б. „Комплексне јединице творбеног система.” *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 33/3 (2004): 55–60.
- Ћорић, Б. *Творба именица у српском језику (Одабране теме)*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008а.
- Ћорић, Б. „Нека теоријско-методолошка и практична питања творбе речи.” *Књижевност и језик*, LV/3–4 (2008б): 265–278.
- Ћорић 2008в: Ћорић, Б. „Традиционално и ново у творбеној терминологији.” *Гласник ЦАНУ*, XXVI (2008в): 13–39.
- Ћорић, Б. „Постфикс у српској творби речи.” *Српски језик*, XV/1–2 (2010): 549–553.
- *
- Dokulil, M. *Tvoreni slov v češtině I. Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.
- Ološtiak, M. „To the relations between morphemic and word-formation structure of a word in Slovak.” *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, Vol. 70, No 3 (2019): 545–572.
- Kristal, D. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Prev. I. Klajn, B. Hlebec, predg. R. Bugarški, Beograd: Nolit, 1999.
- Laskowski, R. „Morfemika w opisie struktury języka (uwagi o kategorii liczby ryeczowników).” Отисак из посебног издања *Реферати са заседања Међународне комисије за изучавање граматичке структуре словенских језика Српске академије наука и уметности*, Београд (1974): 99–107.
- Mel'čuk, I. A. *Kurs obščej morfologii I*. Moskva – Wien: Progress – Wiener Slavistischer Almanach, 1997.
- Dokulil, M. (red.). *Mluvnice češtiny (1), Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfematika, Tvoreni slov*. Praha: Academia – Československa akademie věd ustav pro jazyk český čsav, 1986.
- Mrazović, P. *Gramatika srpskog jezika za strance*. – 2. prerađeno i dopunjeno izdanje. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.,
- Ološtiak M., Genči J., Rešovská S. *Retrogradny morfematičký slovník slovenčiny*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2015.
- Ološtiak, M. „Z dejín modernej slovenskej derivatológie.” *Јужнословенски филолог*, LXXVII, св. 2 (2021): 75–104.
- Plungjan, V. A. *Opća morfologija i gramatička semantika, uvod u problematiku*. Prevod: Petar Vuković. Zagreb: Srednja Europa, 2016.
- Slavičková, E. *Retrogradni morfematičký slovník češtiny: s pripojenými inventárnými slovníky českých morfemů korenových, prefixálních a sufikálních*. Praha: Academia, 1975.

- Sokolova M., Moško G., Šimon F., Benko V. *Morfematický slovník slovenčiny*. Prešov: Nauka, 1999.
- Sokolová, M. „Morfematika vo vyučovaní slovenského jazyka na vysokých školách.” V: *Morfematický výskum slovenčiny (možnosti jeho štatistického, elektronického a didaktického spracovania)*. Jazykovedný zborník 21 (AFPh UP). M. Sokolová, M. Ivanová, M. Ološtiak (eds.). Prešov (2006): 177–234.
<<http://olostiak.webz.cz/Publikovane/morfematika-2006.pdf>>
- Furdík, J. *Slovenská slovotvorba (teória, opis, cvičenia)*. M. Ološtiak (ed.). Prešov: Nauka, 2004.
- Horecký, J. *Slovotvorná sústava slovenčiny. Podstatné meno. Prídavné meno. Sloveso*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959.
- Horecký, J. *Morfematická štruktúra slovenčiny*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1964.
- Čermák, F. *Morfematika a slovotvorba češtiny*. Praha: NLN, 2010.